Beschuldigingen van seksueel misbruik en twijfels aan herinneringen

Tijdelijke Onderzoekscommissie Georganiseerd Sadistisch Misbruik van Minderjarigen (Commissie Hendriks)

21 december 2022

Inleiding

Wanneer slachtoffers aangeven ernstige gevolgen te ervaren van seksueel misbruik dat zij als minderjarige hebben ervaren, geven betrokkenen in hun directe omgeving aan dat deze verklaring ook op hen grote impact heeft. Dit is zeker het geval wanneer een familielid beschuldigd wordt van incest of van satanisch en/of ritueel misbruik. Dit deelrapport gaat in op het perspectief van en over de diverse initiatieven die zijn ondernomen door de groep mensen die meent dat een dergelijke beschuldiging onterecht is geweest.

Wanneer iemand aangeeft seksueel misbruikt te zijn, kan hij of zij besluiten om de vermeende dader(s) verantwoordelijk te stellen voor wat hem/haar is overkomen, te beschuldigen en aangifte te doen. Een deel van de aangiftes van seksueel misbruik zal uiteindelijk niet leiden tot een berechting van de verdachte als het Openbaar Ministerie besluit tot een sepot. In sommige gevallen geven de personen die beschuldigd worden van het plegen van seksueel misbruik stellig aan dat het een onterechte beschuldiging is. Een onjuiste of valse beschuldiging van seksueel misbruik[1] in het algemeen, en een onjuiste of valse beschuldiging van specifiek het op satanisch rituele wijze misbruiken van een minderjarige, heeft een grote negatieve impact op het misbruikslachtoffer zelf, de beschuldigde, het ouderlijk gezin en betrokken instanties. In de ogen van de persoonlijk beschuldigden strookt de bewering van degenen die de beschuldiging doen niet met de werkelijkheid.

Op het moment dat er een (onjuiste) beschuldiging wordt gedaan, zelfs nog voordat er een officiële aangifte is gedaan, is dat voor bijvoorbeeld de beschuldigde ouders schokkend om te vernemen. In de vroege jaren negentig – toen in Nederland onder meer in de media het fenomeen satanisch ritueel misbruik in de aandacht stond – voelden de ouders en andere beschuldigden zich niet gehoord of begrepen. Met een groep lotgenoten zochten ze steun bij elkaar en vroegen ze aandacht voor onjuiste beschuldigingen van incest. Ook wilden zij voorkomen dat onjuiste beschuldigingen en onterechte veroordelingen meer ouders zouden treffen. Voorafgaande vormt de achtergrond voor het ontstaan van de Werkgroep Fictieve Herinneringen (WFH).

Ook andere partijen dan familieleden kennen deels een gemeenschappelijke doelstelling. Bij de oprichting van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken was één van de doelstellingen het voorkomen van onjuiste of valse beschuldigingen: zij kunnen om advies gevraagd worden over vervolging[2] bij bijzondere zedenzaken. Aangiften in zedenzaken met

[1] Dit deelrapport richt zich op misbruik van *minderjarigen* door volwassenen. Het gaat daarbij om incest door een familielid (ouders, grootouders, broer/zus, oom/tante) of een persoon met wie zij een afhankelijkheidsrelatie hebben (zoals arts, voorganger, leraar, coach).

[2] De Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ) is een multidisciplinair samengestelde groep deskundigen die door de officier van justitie kan worden ingeschakeld om in een relatief vroeg stadium de waarheidsgetrouwheid van zedenzaken te beoordelen. Zie het deelrapport *De beoordeling van aangiften met*

aspecten van ritueel misbruik of herinneringen van misbruik op zeer jonge leeftijd en als volwassene 'hervonden herinneringen' van seksueel misbruik als minderjarige, worden dan op feitelijke onderbouwing getoetst. Ook in de wetenschap wordt antwoord gezocht op de vraag hoe een onjuiste herinnering aan het seksueel misbruik heeft kunnen ontstaan. Sommige onderzoekers benadrukken dat er sprake kan zijn van een zogeheten 'hervonden herinnering'[3], een lang vergeten herinnering als volwassene over een gebeurtenis uit de jeugd. Er wordt door hen getwijfeld of sommige incestherinneringen niet een resultante zijn van een aangevulde en gereconstrueerde weergave van wat vroeger gebeurd zou zijn, en dat daardoor een onjuiste beschuldiging plaatsvindt. Daarbovenop speelt bij een klein deel van de beschuldigingen dat slachtoffers jaren later zelf aangegeven te twijfelen over wat er is gebeurd. Zij geloven niet meer in de herinnering van het misbruik en trekken hun beschuldigingen in (dit zijn zogenaamde herroepers of *retractors*).

Methode

Dit deelrapport beschrijft het perspectief van de groep personen die zegt onterecht beschuldigd te zijn. Daarbij is het belangrijk te vermelden dat er in de meeste gevallen géén (juridisch) uitsluitsel is of een beschuldiging ook werkelijk onjuist is, omdat officiële aangiftes en vervolging uitblijven. Het doel van dit rapport is zicht te krijgen op de ervaringen en het perspectief van de groep personen die zegt onterecht beschuldigd te zijn, en het vergaren van informatie over de thema's die volgens hen meer centraal zouden moeten staan. Hieronder volgt een beschrijving van initiatieven in Nederland van diverse partijen die aandacht vragen voor onjuiste of valse beschuldigingen en twijfels aan hervonden herinneringen. Het onderstaande geeft de inhoud van hun rapporten en hun online documentatie weer. In aanvulling daarop heeft de Commissie gesproken met voormalige leden van de Werkgroep Fictieve Herinneringen en met een initiatiefnemer van De Doos van Pandora, en een interview gehouden met een herroeper. Tot slot zijn schriftelijke meldingen gericht aan de Werkgroep Fictieve Herinneringen die sadistische, satanische of rituele aspecten kenden nader bekeken. De belangrijkste standpunten worden hieronder uiteengezet.

aspecten van ritueel misbruik door de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ) voor meer achtergrondinformatie over en toelichting op hun werkwijze.

[3] Het deelrapport *Neurowetenschappelijke en psychologische inzichten met betrekking tot geheugen, trauma en dissociatie* gaat verder in op de werking van het geheugen en de wetenschappelijke kennis over het concept van hervonden herinneringen.

Werkgroep Fictieve Herinneringen

In 1994 hebben enkele ouders die (ten onrechte) van incest zijn beschuldigd en die zich daartegen teweer wilden stellen de Werkgroep Fictieve Herinneringen (WFH) opgericht. Sinds de jaren negentig hebben zich mede door de media-aandacht enkele honderden beschuldigde ouders bij de WFH gemeld. Na tien jaar actief te zijn geweest, is de werkroep rond het jaar 2004 met haar werkzaamheden gestopt.[4] In de online documentatie van de werkgroep staat vermeld dat de beschuldigingen waar de ouders van WFH mee te maken hadden, werden geuit nadat hun kinderen voor allerlei psychische problemen in therapie waren gegaan. Hun kinderen verbraken contact met hen en met de rest van de familie. Vele beschuldigden raakten hun baan kwijt, gezinnen werden ontwricht en gevoelens van boosheid, verdriet en onmacht overheersten bij de werkgroepleden. De WFH besloot daarom begin jaren negentig dat het nodig was om op diverse fronten actie te ondernemen en bracht in 1998 het rapport *'Een kleine fout?'* (WFH, 1998) uit.

Een eerste spoor dat de WFH in dat rapport volgde was het uitzoeken om hoeveel lotgenoten het ging. De ouders werden in de eerste contacten met de WFH gevraagd in een naar hen opgestuurd vouwblad uitleg te geven over hun situatie. De ouders werden bijgestaan met een luisterend oor, raad en daad, periodieke nieuwsbrieven en enkele landelijke bijeenkomsten, waar lotgenoten ervaringen konden uitwisselen en waar de WFH informatie gaf. Waar mogelijk hebben ouders meegewerkt aan media-optredens, in kranten en op televisie, daarbij wel "zoveel mogelijk sensatie vermijdend om hun kinderen niet te schaden" (WFH, 1998). Via advertenties en reacties op media-uitzendingen kreeg de WFH vervolgens bijna iedere week aanmeldingen van ouders die hun kant van de zaak wilden vertellen en ervoeren dat ze daar bij de therapeut van hun kind geen kans voor kregen. Lang niet alle ouders wilden hun naam en persoonlijke gegevens genoteerd zien, aldus de WFH. Belangrijk voor de WFH was het feit dat de toename in beschuldigingen van incest in de Verenigde Staten een paar jaar eerder was begonnen en dat aldaar als reactie op de in hun ogen onterechte beschuldigingen in 1992 de *False Memory Syndrome Foundation* (FMSF) was opgericht. De werkgroep koos zelf WFH als naam om het woord 'vals' te vermijden. In de eerste drie jaar na de oprichting van de WFH zijn 125 aanmeldingen bij de werkgroep genoteerd, ook met veel gegevens van therapeuten (WFH, 1998). Gedurende het bestaan van de WFH waren er zo'n 275 'gevallen'.

De werkgroep analyseerde overeenkomsten in ruim 100 van de 275 aanmeldingen van onjuiste incestbeschuldigingen van begin jaren negentig (WFH, 1998). Daaruit zien zij bepaalde patronen naar voren komen. Gedurende een therapie die (meestal) de dochter volgde begint de verhouding met de ouders te verslechteren. Vaak wordt dit, aldus de ouders, gevolgd door het verbreken van het contact en daarna volgt "als een donderslag bij

[4] Bron: https://www.traumaversterking.nl/wfh19.html, geraadpleegd d.d. 28-01-2022.

heldere hemel" de incestbeschuldiging (WFH, 1998). Onder de 100 dossiers zijn geen meldingen van incestbeschuldigingen uit gezinnen met een niet-Nederlandse achtergrond. Verder ondervonden de beschuldigden uit kerkelijk gebonden gezinnen additionele problemen zoals uitsluiting van diensten en bekendmaking van al dan niet onjuiste beschuldigingen ten overstaan van de gemeenschap.

In 60% van de onderzochte meldingen blijkt de aangever in therapie te zijn (geweest). Daar waar informatie over de therapeuten bekend is, blijkt dat meer dan helft van deze therapeuten in loondienst werkzaam was, zoals bij een Regionale Instelling voor Ambulante Geestelijke Gezondheidszorg (RIAGG) of een Psychiatrisch Ziekenhuis. Van de overige 40% is er in 13% van de gevallen sprake van alternatieve therapeuten, in 17% sprake van therapeuten waarvan het type therapie onbekend is en in 10% sprake van vertrouwenspersonen zoals een dominee of leraar die het slachtoffer ten tijde van de beschuldiging begeleiden. In 20% van de 100 dossiers gaan de beschuldigingen gepaard met aangiften, vrijwel allemaal leidend tot een sepot of vrijspraak, aldus de werkgroep. In één van de bij de WFH bekende gevallen leidde dit tot een strafrechtelijke veroordeling (WFH, 1998).

Hetzelfde rapport van de werkgroep schrijft over persoonlijke interviews met voormalige leden van WFH (ouders). Daarin komen schrijnende verhalen naar voren. Zo vertelt iemand dat hij zijn baan als schoolhoofd is kwijtgeraakt en het contact met zijn volwassen dochter na tientallen jaren nog niet is hersteld. De overige gezinsleden hebben ook geen contact meer met haar. Een andere geïnterviewde meldt dat de beschuldigingen van zijn zus alles kapot hebben gemaakt en dat hij het tot zijn taak ziet anderen te ondersteunen die dit soort zaken meemaken. Verlies aan contacten met de kleinkinderen wordt ook genoemd. Veel beschuldigden in dit soort zaken lijden in stilte, maar zouden last hebben van gezondheidsproblemen zoals hartaanvallen en beroertes, aldus de werkgroep. Weer een andere geïnterviewde meldt dat hij na langdurige gerechtelijke procedures uiteindelijk onschuldig is verklaard met het predicaat 'Was ten onrechte als verdachte aangemerkt'.

Uit de reacties van voormalig WFH-bestuursleden blijkt het bestaan van seksueel misbruik en specifiek incest door de WFH niet te worden ontkend, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het volgende citaat: *"Met klem wil ik u nogmaals mededelen dat ik niet ontken dat dergelijke gebeurtenissen met kinderen voorkomen. Dat voor echte slachtoffers een gedenkteken wordt geplaatst, kan ik begrijpen, maar onderzoek het vooral goed"* (persoonlijke communicatie voormalig werkgroeplid, mei 2021). In gesprek met een ander voormalig werkgroeplid blijkt desgevraagd dat er enkele personen zijn geweest die zich bij hun werkgroep aansloten, maar zich mogelijk wel degelijk schuldig hadden gemaakt aan incest. Dit heeft in het verleden ook geleid tot hun verwijdering uit de WFH (persoonlijke communicatie voormalig werkgroeplid, december 2021).

WFH-aanmeldingen met sadistische, satanische of rituele aspecten

De inventarisatie van de inhoud van ruim 100 dossiers die de werkgroep in de jaren negentig maakte, was gericht op gevallen van beschuldigingen van incest in bredere zin. Voor dit deelrapport heeft de Commissie door een voormalig werkgroeplid een selectie uit het volledige archief van 275 zaken laten maken van schriftelijke meldingen die sadistische, satanische of rituele aspecten kenden.

Twintig meldingen betreffen vermeende beschuldigingen van seksueel misbruik met sadistische, satanische of rituele elementen. Slechts vijf gevallen betreffen specifiek ritueel misbruik en satanisme. Alle geselecteerde aanmeldingen komen uit de periode van midden jaren negentig tot 2000. In de meeste gevallen ging het om een dochter die beschuldigingen uitte naar een vader en soms naar een moeder of andere familieleden zoals broers of zussen, grootouders of neven.

Uit de geselecteerde meldingen komt naar voren dat het misbruik in de kindertijd begonnen zou zijn en dat de herinneringen eraan meestal in de adolescentie of volwassenheid naar boven kwamen. In het beschreven misbruik komen gedragingen naar voren die als sadistisch beschouwd kunnen worden. Er wordt echter summier over gesproken. Er wordt geschreven over ‘babymoord met satanische rituelen’ en ‘moeder en oma zijn leiders van de satanische cult’, en er worden woorden gebruikt als ‘satanisch misbruik’ en ‘satanische cult’, maar ze worden niet verder toegelicht of uitgelegd. Mogelijk is de wijze van documenteren hier debet aan. Het zijn veelal brieven van ouders aan de werkgroep waarin zij vertellen over een lange periode en daarbij bepaalde details achterwege laten. Ook kan het zijn dat ouders vaak niet meer informatie krijgen van degene die hen beschuldigt, omdat er niet meer onderling gesproken wordt. Soms zijn de beschuldigingen niet direct naar hen geuit, maar via derden bij hen terecht gekomen. Tot slot is er bij deze vijf aanmeldingen met specifiek satanisch rituele kenmerken in twee gevallen sprake van een herroeping van de beschuldiging.

Enkele karakteristieken vallen de onderzoekers van de Commissie op. Uit de 20 bestudeerde gevallen bekend bij de WFH blijkt dat de persoon die de beschuldigingen uitte ten tijde van deze herinneringen in therapie was of onder invloed van een kerkelijke voorganger stond. Sommige therapeuten of religieuze leiders namen het kind ook tijdelijk in huis. Het valt verder op dat de meeste families die te maken hebben met beschuldigingen gelovig zijn[5]. Therapeuten hebben vaak hetzelfde geloof. Mogelijk heeft deze bevinding te maken met de wijze waarop de werkgroep lotgenoten heeft geprobeerd te vinden. De werkgroep heeft, zoals eerder genoemd, enkele advertenties in specifieke dag- en weekbladen (o.a. het Reformatorisch Weekblad) geplaatst en er waren optredens in radio- en televisie-

[5] De werkgroepleden geven aan specifiek om deze informatie te hebben gevraagd bij aanmelding, omdat het hen opviel dat het geloof vaak een rol speelt (persoonlijke communicatie, december 2021).

uitzendingen. Deze media-uitingen kunnen gezorgd hebben voor bekendheid onder (onterecht) beschuldigden met een specifieke (geloofs)achtergrond.

Ook valt op dat er weinig feiten en uitspraken die onderdeel uitmaken van de beschuldigingen kunnen worden geverifieerd: de beschuldigingen lijken vaak in een soort 'voorfase' te blijven steken. Hierdoor blijft het voor alle betrokkenen onduidelijk wat er dan precies voorgevallen zou zijn, zeker als er na beschuldiging geen contact meer is tussen aanklager en familie of als er geen aangifte en verder politieonderzoek is gedaan. De brieven geven géén compleet zicht op het juridische verloop van specifieke zaken. Wel geven zij enig inzicht in wat er zoal in juridische zin kan spelen rondom beschuldigingen van incest en de beschuldigden die zeggen dat dit niet terecht en onwaar is. Eén brief beschrijft een zaak van een van incest beschuldigde vader die wordt geseponeerd wegens gebrek aan bewijs. Andere rechtszaken richten zich júíst op de personen die een rol speelden bij het doen van de beschuldiging aan ouders. Zo is een leraar die een aanklaagster hielp om zich uit te spreken naar haar ouders over vermeend misbruik, later zelf beschuldigd van dit misbruik van haar. Een therapeut moest een vergoeding aan de ouders betalen voor de emotionele schade die aangericht is, mede door diens professionele rol. Tot slot zijn er juridische procedures genoemd over een publieke omroep die door ouders ter verantwoording geroepen is voor het meegaan in en presenteren aan het grote publiek van een in hun ogen onterechte beschuldiging van ritueel misbruik.

De aanmeldingen laten zien hoe de beschuldiging de vele betrokkenen in de directe omgeving van de aanklager aangrijpt. Ter illustratie hiervan volgt hieronder een aantal citaten uit de brieven. In de brieven van ouders aan de betrokken therapeuten uiten zij hun verwondering (of verbijstering) over de therapie. Zo schrijft een ouder aan een therapeut:

> *"Hoe kan het gebeuren dat er, wanneer dan ook, in de therapie zoiets fout kon gaan dat het door patiënte en de therapeut geloofd wordt? Waar is dan het einde en is er nog een weg terug…?"*

Er zijn brieven van broers of zussen die de ernstige beschuldigingen van hun zus naar hun ouders helemaal niet herkennen, ondanks dat ze in hetzelfde gezin zijn opgegroeid.

Een zus schrijft:

> *"Ik kan niet anders denken dan dat ze ziek is, zwaar ziek, en onder invloed van de vreselijke therapieën die ze heeft ondergaan. Het is bijna of ik naar een vreemde zit te kijken, waar is de echte [naam zus] gebleven?"*

Een andere zus schrijft:

> *"En ik word hoe langer hoe bozer op die ene zus, die met dat afschuwelijke verhaal kwam en die verschrikkelijke beschuldiging. Het enige waar ik op hoop en dagelijks voor bid, is dat ze tot inzicht komt. En wel voordat een van mijn ouders overlijdt."*

Deze citaten geven enig zicht op hoe beschuldigden aankijken tegen de personen die een rol hebben gespeeld bij de begeleiding rondom het herinneren en uiten van een beschuldiging. Op basis van de inhoudelijke patronen die de werkgroep zag in de aanmeldingen tot eind jaren negentig, besloot zij als tweede spoor hun visie over therapeutische beïnvloeding in een rapport neer te leggen.

De visie van de werkgroep op therapeutische beïnvloeding

De werkgroep wilde meer aandacht voor de factoren die een rol hebben gespeeld bij het tot stand komen van de onterechte beschuldigingen. Zij zien als een mogelijke oorzaak dat herinneringen uit de kindertijd – bij het op volwassen leeftijd herinneren van het misbruik – aangevuld kunnen worden met niet-waarheidsgetrouwe elementen. Juridisch gezien is dit een heikel punt, omdat het nogal wat gevolgen met zich mee kan brengen indien dit inderdaad het geval is en iemand vervolgd wordt. Behalve dat de één gevoeliger is voor externe invloeden dan de ander, is het zaak om je hier als professional bewust van te zijn en te voorkomen dat er beïnvloeding kan ontstaan. De WFH stelde zich tot doel om dat laatste aan de kaak te stellen in het rapport '*Een kleine fout?*' (WFH, 1998).

Dit rapport heeft als ondertitel *Over trauma-wanen bij volwassen kinderen* en begint met het volgende citaat van Van der Hart en Van der Velden (1995): *"Wanneer therapeuten twijfelen aan het waarheidsgehalte van de mededelingen van de patiënt over seksueel misbruik en mishandeling, is het verstandiger de patiënt te vertrouwen dan dit na te laten. Blijkt de patiënt in werkelijkheid niet misbruikt of mishandeld te zijn, dan heeft de therapeut* een kleine fout *gemaakt door haar te vertrouwen. Blijkt de patiënt wel misbruikt en mishandeld, dan is het goed haar van meet af aan vertrouwd te hebben."* (Zie ook hoofdstuk 4 in WFH, 1998). Deze uitspraak heeft destijds in 1995 kwaad bloed gezet bij ouders die menen dat zij ten onrechte zijn beschuldigd van incest. Het gaat wat hen betreft niet om een 'kleine fout', maar om een zeer grote fout, met desastreuze gevolgen voor de beschuldigde(n), diens gezinsleden, vrienden en kennissen en diens carrière. Het rapport van de WFH beschrijft ook een genuanceerder oordeel van dezelfde auteurs, tegen de achtergrond van de toenemende aandacht voor valse beschuldigingen als gevolg van hervonden herinneringen. *"Het is niet uitgesloten dat sommige therapeuten in hun geestdrift om het onrecht de wereld uit te helpen verzuimen na te denken over de vraag of zij, met al hun goede bedoelingen, geen misbruik maken van de suggestibiliteit van hun patiënten en zich te weinig realiseren welke schade zij aanrichten wanneer zij onschuldige ouders in de verdachtenbank plaatsen."* (Van der Hart & Van der Velden, 1995).

Het rapport werd na afronding breed verspreid door de werkgroep, om te beginnen naar het toenmalige ministerie van Volksgezondheid en de toenmalige Inspectie voor de Gezondheidszorg om dit alles op de kaart te zetten. De ouders van de WFH kregen na publicatie echter het gevoel geen luisterend oor te vinden bij deze instanties, zo meenden

zij. De aandacht bleef uit. Het juridische veld kreeg volgens hen meer aandacht van de instanties.[6] De kwaliteit van de aangiftes en van het politieonderzoek bij dit type misbruik vroegen om verbeteringen om te voorkomen dat er onjuiste beschuldigingen plaats konden vinden. De werkgroep zag dit als een positieve ontwikkeling (WFH, 1998, p. 25) en hoopte eveneens dat dit zou leiden tot protocollen in het therapeutische veld. De toenmalige minister van VWS gaf als reactie op het rapport aan dat niet door hem een beslissend oordeel gegeven kan worden, en dat het de eigen verantwoordelijkheid is van de beroepsgroepen om dit onder de aandacht te brengen. De werkgroep besloot vanwege deze 'passieve opstelling' een klacht tegen het toenmalige ministerie in te dienen bij de Nationale Ombudsman.[7]

Als een derde spoor heeft de WFH in 2000 dus de Nationale Ombudsman ingeschakeld, die de toenmalige Minister van Volksgezondheid gevraagd heeft om actie te ondernemen op dit thema. Deze heeft op zijn beurt de Gezondheidsraad om advies gevraagd. Deze Raad heeft een commissie, met deskundigen uit beide 'kampen' (deskundigen die overtuigd waren van hervonden herinneringen en deskundigen die dat niet waren) in het leven geroepen: de Commissie Hervonden Herinneringen. Drie leden van de WFH werden in november 2002 als ervaringsdeskundige uitgenodigd. In 2004 heeft de Commissie Hervonden Herinneringen haar rapport *Omstreden Herinneringen* uitgebracht aan de Gezondheidsraad (Gezondheidsraad, 2004).

In de eerste dagen na het verschijnen, op 27 januari 2004, van het rapport *Omstreden herinneringen* was er veel respons uit verschillende hoeken. Specifiek belangrijk om te noemen zijn de ingezonden brieven en 'tegenartikelen' waarin psychotherapeuten zich uitspreken over de 'hetze tegen therapeuten'. Hun stelling was: *"Herinneringen suggereren heeft nooit tot het vak psychotherapie behoord."* Het zouden volgens hen *"vooral 'kwakzalvers' zijn, die fictieve herinneringen bij patiënten oproepen. Of het zijn de patiënten zelf die schuldig zijn, door bewust onwaarheden te verzinnen om aandacht te kunnen genereren."*[8] Het is duidelijk dat het rapport van de Gezondheidsraad uit 2004 in diverse beroepsgroepen goed of minder goed is ontvangen. Jurist Veraart, die gespecialiseerd is in het bijstaan van personen die (onterecht) beschuldigd zijn in zaken over incest en seksueel misbruik, was bijvoorbeeld meer te spreken over het rapport. Veraart publiceerde in 1997 het boek *Valse zeden* (1997) over onjuiste aangiftes. Hij gaf aan: "*Je moet nu wel van heel goeden huize komen om met een hervonden herinnering over seksueel misbruik naar de rechter te stappen. Die moet dan naar boven zijn gekomen zonder beïnvloeding door een*

[6] Dit hangt onder meer samen met dat Chris Veraart, advocaat, in die tijd een boek *Valse zeden* publiceerde en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in opdracht van het toenmalige ministerie van Justitie het rapport *Hervonden misdrijven. Over aangiftes van seksueel misbruik na therapie* uitbracht. In dat rapport is onder meer de basis gelegd voor oprichting van de LEBZ in 1999.
[7] Bron: https://www.traumaversterking.nl/wfh19.html, geraadpleegd d.d. 28-01-2022.
[8] Idem noot 7.

therapeut. Ik kan me niet voorstellen dat dat mogelijk is. De lat is nu wel erg hoog gelegd." (Trouw, 18 januari 2004).

De WFH zelf beschrijft in een synopsis op de website van Traumaversterking.nl dat het rapport van de Commissie Hervonden Herinneringen in belangrijke mate kan bijdragen aan de oplossing van de problematiek waarvoor zij zich als werkgroep inzetten sinds 1994. Zij noemen een aantal resultaten uit het Gezondheidsraad-rapport positief: (1) dat er de erkenning is van de mogelijkheid van fictieve herinneringen bij meer suggestibele patiënten; (2) dat een therapeut uit alleen een klinisch beeld van een patiënt geen trauma kan en mag afleiden; (3) dat een therapeut als getuige in straf- of civiele zaken geen stellige uitspraken meer mag doen over de betrouwbaarheid van een verklaring van een patiënt en (4) dat er richtlijnen voor therapeuten moeten worden opgesteld door de betrokken beroepsverenigingen, óók de alternatieve.

Informatieve websites Traumaversterking.nl en De Doos van Pandora

Behalve de werkgroep die de belangen behartigt van de ouders die zeggen onterecht beschuldigd te zijn, zijn er ook initiatieven ontstaan gericht op het geven van informatie over deze onderwerpen. Twee initiatieven zijn in deze relevant om te noemen. Traumaversterking.nl is een website die informatie geeft over *"fictieve herinneringen aan de hand van ervaringsverhalen en achtergrondinformatie"*.[9] Een wat actueler initiatief is de website van de organisatie De Doos van Pandora.[10] Hun website richt zich op ouders en andere gezinsleden die geconfronteerd worden met hervonden herinneringen van één of meer van hun volwassen kinderen. Op de website delen zij informatie over onder meer dissociatie, geheugen, hervonden herinneringen, alsook de mogelijke rol van de therapeut of therapie bij het komen tot onjuiste herinneringen. De ervaringsverhalen die op de website beschreven staan gaan grotendeels over wat er allemaal kan spelen rondom onjuiste herinneringen aan incest in het algemeen. Eén enkele verklaring heeft betrekking op herinnerd misbruik met satanisch rituele kenmerken.

In een mailwisseling met de Commissie vraagt De Doos van Pandora om aandacht voor de therapeuten die therapie-elementen toepassen en zo herinneringen kunnen vertekenen. Zij schrijven: *"Therapeutische methodes die ze gebruiken omzeilen sinds het Rapport van de Gezondheidsraad in 2004* (Omstreden herinneringen) *weliswaar vaak – maar lang niet altijd – de hypnose, maar ook 'geleide imaginatie' en* 'internal family systems' *hebben het in zich iatrogene ziektebeelden als MPS/DIS uit te lokken of te verankeren …."* (S. van der Stoel, persoonlijke communicatie, 14 april 2021). De Doos van Pandora wil kennis hierover breed verspreiden en daarmee onjuiste herinneringen voorkomen. Dit standpunt komt overeen met dat van de voormalige WFH.

[9] Bron: https://www.traumaversterking.nl/index.html , geraadpleegd d.d. 26-01-2022.
[10] Bron: https://www.de-doos-van-pandora.com/, geraadpleegd d.d. 26-01-2022.

Herroepen van beschuldigingen van seksueel misbruik

Een klein deel van de personen die beschuldigingen van seksueel misbruik in hun jeugd doet aan ouders of andere volwassenen trekt na enige tijd, en soms pas na vele jaren, de aantijgingen terug, de zogenaamde herroepers. Zij trekken de beschuldiging op een later moment deels óf geheel in. Sommigen herstellen het contact. Ook is er een groep die het contact met de familieleden niet meer wil of kan herstellen. De Commissie sprak met twee Nederlandse herroepers. Aanvullend beschrijft zij andere ervaringsverhalen van herroepers in Nederland, te vinden op eerdergenoemde websites. Er is ook gebruikgemaakt van informatie van een buitenlandse website over herroepers.

Interview met herroepers

De door de Commissie geïnterviewde herroepers zijn één van de weinigen momenteel in Nederland die hierover naar buiten treedt in de media. Hun ervaringen zijn vooral ter illustratie.

De eerste herroeper betreft een vrouw die in het verleden geloofde dat zij als jong kind slachtoffer is geweest van satanisch ritueel misbruik door haar vader. Vele jaren later besefte zij dat het misbruik niet toen en niet op de beschreven wijze gebeurd kon zijn. Ze geloofde niet meer in haar herinneringen, en trok deze uiting (en beschuldiging) terug.[11] Onder meer migraine zijn voor haar aanleiding geweest om hulp te zoeken. Er is tijdens sessies geopperd of zij seksueel misbruikt kon zijn in haar vroege jeugd. In de loop der jaren is die herinnering tot een completer beeld gekomen van het vermeende satanische misbruik. Ook is er destijds bij haar de diagnose dissociatieve identiteitsstoornis (DIS) gesteld. Toen zij twijfels uitte, merkte ze dat er bij haar therapeuten alsook bij haar lotgenotengroep bij een christelijke groepering weinig ruimte was voor twijfel aan het misbruik en voor kritische vragen. Ook zijzelf durfde *“er bijna niet aan te twijfelen”*. Zij voelde zich in die tijd een *“paradepaardje: er was erg veel aandacht”*. Het ‘mantra’ bij het ervaren van een dergelijke herinnering was: *“Je verzint het niet, dus het is waar…”* In de therapie en onder slachtoffers in de groep was het gewoon dat je geloofde wat alters (alter ego’s of alternatieve persoonlijkheden) zeiden: *“de alters hebben alles immers gedragen voor jou”*, aldus geïnterviewde.

De geïnterviewde maakte uiteindelijk vele jaren later op eigen initiatief een tijdlijn en toetste haar twijfels over misbruik bij haar omgeving. De personen om haar heen konden haar twijfel in eerste instantie niet makkelijk begrijpen. Als gevolg van haar ‘herroeping’ vond ze in de christelijke groepering weinig begrip en lotgenoten reageerden met boosheid. De geïnterviewde geeft aan dat *“slachtoffers ‘écht geloven’, ook omdat emotie en pijn echt*

[11] Eerder deed zij haar verhaal in *De Groene Amsterdammer* (Van der Ven, 30 juni 2021).

wordt gevoeld en wordt ervaren". Uit eigen ervaring kan ze zeggen dat na herroeping veel van de dissociatieklachten verdwenen: *"De alters waren snel weg."* Ze geeft aan dat ze zich achteraf gemanipuleerd voelt, maar dat ze het toch zélf is gaan geloven, net als haar gezin en vrienden.

De tweede herroeper geeft aan dat zij, net gescheiden, aan intensief pastoraal werk ging doen. Haar was aangeboden om in het huis naast die van de pastoraal werker in te trekken met haar kinderen, en om in de pastorale winkel te werken. In de loop van de gesprekken met de hem kreeg zij te horen "*dat ze veel kleintjes in zich had*", en dat ze lijdt aan een dissociatieve identiteitsstoornis. Toen zijzelf onder "*een soort hypnose*" was, zouden alters gezegd hebben dat ze vroeger door haar opa in het 'netwerk' is gebracht om daar "*satanisch ritueel misbruikt*" te worden. Zij zou volgens hem "*alles hebben meegemaakt: misbruik in groepen, door meerdere mannen, kinderen in een zaal kijkend naar offeren van anderen…".* Er zouden geen getuigen of opnames tijdens hun gesprekken, en ze geloofde hem op zijn woorden. In de periode van meer dan 10 jaar dat ze buren waren, zegt ze door de pastoraal werker seksueel misbruikt te zijn, en dat twee van haar kinderen zijn aangerand. Naar eigen zeggen ging het hem om "*controle houden*" en was zij destijds (financieel) afhankelijk van hem. Nadat ze het contact had verbroken met hem, kwam ze in de jaren erna – mede met de hulp van hulpverleners - tot de realisatie dat het misbruik qua tijdlijn niet mogelijk kon zijn en dat het anderen in de familie zou moeten zijn opgevallen. Ze staat wél nog achter het jarenlange seksueel misbruik voor haar 12e jaar door haar opa, alleen niet de satanisch rituele elementen die in de loop van de pastorale gesprekken naar voren kwamen.

Informatieve websites Traumaversterking.nl en Grey Faction over herroepers

Er is verder gezocht naar personen die een soortgelijke ervaring in Nederland hebben meegemaakt en een interview wilden geven. Er zijn geen andere herroepers die zich gemeld hebben of die bekend zijn bij de Commissie. Onduidelijk is om die reden wat de omvang is van deze groep herroepers. Op de website Traumaversterking.nl staan acht verhalen over personen die aangeven niet meer te geloven in het seksueel misbruik-verhaal waarvoor zij jarenlang in therapie zijn geweest. Met andere woorden: zij herroepen hun eerdere herinneringen van misbruik. Het gaat in de meeste gevallen om 'algemeen' seksueel misbruik en in drie verhalen gaat het specifiek over (satanisch) ritueel misbruik. Ook op de website van De Doos van Pandora staat één verhaal over het herroepen van een herinnering aan satanisch ritueel misbruik.[12] Elementen die in deze verhalen voorkomen zijn het geleidelijk en over de jaren heen naar voren komen van meer details van het (vermeend) misbruik. Een herroeper geeft aan: *"Tot mijn stomme verbazing hoorde ik na een aantal sessies mezelf met een andere stem vertellen over misbruik toen ik drie maanden oud was…*

[12] Omdat de verklaringen van herroepers op de genoemde websites geanonimiseerd zijn, is het lastig om na te gaan in hoeverre het mogelijk één en dezelfde persoon betreft. Ook dit bemoeilijkt het schatten van de omvang van de groep herroepers.

Het duurde niet lang voordat ik herinneringen aan satanisch misbruik kreeg en tientallen alters leerde kennen."[13] Er wordt verder gesproken over een combinatie van medicatie en intensieve therapiesessies, en dat pas na het afbouwen hiervan weer meer helder en op afstand naar hun eigen leven en herinneringen gekeken kan worden. Lichamelijke en geestelijke klachten door de herbelevingen worden genoemd. De herroepers spreken er tot slot over dat door de therapeuten niet veel aandacht gegeven werd aan de uitingen van twijfel van de cliënten. Er is in de meeste gevallen niet op ingegaan, het wordt gebagatelliseerd of afgedaan als een ontkenning van wat er gebeurd is. Een herroeper vertelt: *"In de behandeling stond het 'herinneren en herbeleven' centraal. […] Ook hier heb ik vaak en hardop in de gesprekken getwijfeld aan hetgeen ik mij zou herinneren maar deze twijfels werden afgedaan als een ontkennende fase, het niet willen meewerken aan de therapie ..."*[14] Het vertrouwen dat de herroepers hebben in de deskundigheid van de therapeuten, in combinatie met de kwetsbare gesteldheid van henzelf, maakt dat de drempel om in discussie te gaan hoog is. Een complicerende factor bij het twijfelen is dat cliënten werkelijk lichamelijk herbelevingen krijgen bij het herinneren.

Een buitenlandse website die enige informatie biedt over achtergrondkenmerken van herroepers, is de Noord-Amerikaanse website Grey Faction[15], een belangenorganisatie die als doel heeft "*to protect mental health patients and their families from dangerous pseudoscience and discredited therapies, particularly in the area of so-called 'repressed memories'".* Zij zetten onder andere stevig in op het expliciet met naam bekendmaken van therapeuten die in satanisch ritueel misbruik 'geloven'.

Volgens de informatie van Grey Faction hebben herroepers veelal therapie gevolgd en waren vooral andere klachten de aanleiding tot het volgen van behandeling. Veelal zijn depressie, paniekklachten en sociaal disfunctioneren aanleiding tot het volgen van therapie. Het herinneren van seksueel misbruik kwam in de loop der tijd tijdens sessies naar voren. De meeste herroepers zijn tijdens zo'n behandeling gediagnosticeerd met een dissociatieve identiteitsstoornis (DIS) en een kleiner aantal met post-traumatische stressstoornis (PTSS). Diverse herroepers bleken dusdanig onder invloed te staan van hun therapeut dat zij niet durfden te twijfelen aan hun professionele oordeel. Sommigen waren aanvankelijk opgelucht dat zij eindelijk een verklaring kregen voor de oorzaak van hun problemen. Opvallend is dat de therapeuten weinig gebruik leken te maken van meer objectief (test)materiaal om hun diagnose te onderbouwen, aldus de website.

[13] Bron: https://www.de-doos-van-pandora.com/ervaringsverhalen/retractors/, geraadpleegd op 21-01-2022.
[14] Bron: https://www.traumaversterking.nl/lot1.html, geraadpleegd op 21-01-2022.
[15] Grey Faction is een (media)campagne van *The Satanic Temple* die zich tot doel stelt om te komen tot een "*ending (of) the ongoing Satanic Panic in the mental health field"*. Bron: https://greyfaction.org/about/mission/, geraadpleegd op 3-2-2022. Website The Satanic Temple: https://thesatanictemple.com/pages/grey-faction.

Diverse op de webpagina van Grey Faction genoemde Nederlandse en niet-Nederlandse herroepers geven aan dat zij alters ontwikkelden tijdens hun therapie, waarbij therapeuten in sommige gevallen het ontwikkelen van alters lijken te hebben aangemoedigd. Deze alters worden als 'echt' ervaren: zo veranderden bijvoorbeeld de stem en/of de lichaamshouding van de patiënten. Dit zou zich op onbewust niveau hebben afgespeeld, zonder enige controlemogelijkheid van de herroeper. Indien gevraagd naar kenmerken van geheugenverlies gaven de meesten aan dat hier geen sprake van was.

Volgens de website van Grey Faction geven herroepers aan dat hen zelden door hun therapeut is uitgelegd welk therapievorm hij/zij gebruikte. Het lijkt vaak op het hervinden van herinneringen gericht te zijn. Deze hervonden herinneringen werden aanvankelijk als waar ervaren. Na korte of langere tijd kwamen cliënten erachter dat hun hervonden herinneringen niet waar kunnen zijn. Soms had dat te maken met de periode waarin het misbruik plaatsgevonden zou hebben, die achteraf niet kon kloppen. Locaties, gebeurtenissen en contacten werden in een tijdlijn gezet. Zo woonde een herroeper bijvoorbeeld niet in de plaats waar het misbruik zich langdurig zou hebben afgespeeld. Confrontaties van herroepers met twijfels over hervonden herinneringen werden door sommige therapeuten afgedaan als ontkenning of weerstand. Opvallend is dat de problemen die voor herroepers reden waren om in behandeling te gaan vaak niet aangepakt werden, waardoor zij zich onbegrepen voelden. De gevolgen van het volgen van therapie waarin hervonden herinneringen centraal staan blijken ernstig, zo geven herroepers aan: depressies werden ernstiger en ze ontwikkelden soms PTSS. Ook was er vervreemding van familie en verlies van vriendschappen.

In de praktijk en in onderzoek noemen de herroepers zelf dat onder meer de druk van therapeuten, van lotgenotengroepen of zelfopgelegde druk om hun klachten te duiden maakten dat ze het misbruik als gebeurd ervoeren. Sommige onderzoekers zetten dan ook vraagtekens bij de betrouwbaarheid van het herroepen: herroepers zouden suggestibel zijn en onder invloed van de omgeving tot een conclusie komen. Verhalen van andere herroepers kunnen hen ook hebben beïnvloed. Ost, Castell en Bull (2002) onderzochten als een van de weinigen de invloed van sociale druk door na te gaan of deze heftiger wordt ervaren bij het herinneren dan bij het herroepen van de herinnering bij eenzelfde groep herroepers. Op basis van de afname van een vragenlijst onder twintig volwassen herroepers van herinneringen aan seksueel misbruik als minderjarigen concluderen zij dat er consequent meer tijd nodig is voor het proces van het herroepen van de herinnering aan misbruik dan voor het proces van het initiële herinneren ervan, en dat bij het initiële herinneren meer sociale druk ervaren werd dan bij het herroepen ervan.

Samenvatting

Dit deelrapport beschrijft de initiatieven in Nederland van ervaringsdeskundigen die zich hard maken voor hen die onterecht beschuldigd worden van incest, al dan niet met sadistische, rituele of satanische kenmerken. Thema's als de erkenning van hun standpunten, het voorkomen van onjuiste beschuldigingen die veel schade toebrengen en de rol van therapeuten bij het herinneren van misbruik staan centraal. De Werkgroep Fictieve Herinneringen verenigde ouders die in deze situatie verkeerden en ondernam actie om dit op de kaart te zetten in Nederland. Ze verzamelde aanmeldingen van (onterechte) beschuldigingen en zorgde voor publicaties en bekendheid, wat leidde tot de Commissie Hervonden Herinneringen. Andere initiatieven onderhouden informatieve websites ter ondersteuning van hun lotgenoten. Persoonlijke verhalen van hen die (vals) beschuldigd zijn en van de directe gezinsleden om de persoon heen die de onjuiste of valse beschuldiging doet, laten groot leed zien. Ook de verhalen van herroepers – mensen die terugkomen op eerdere beschuldigingen – laten zien dat deze beschuldigingen veel leed kunnen veroorzaken. Tot slot is niet te bepalen in hoeverre een herroeping ook niet onder invloed van externe invloeden – onbewust of bewust – ontstaan is.

Vaak is er na beschuldiging geen officiële aangifte of vervolging, waardoor niet vast te stellen is of het werkelijk een onjuiste beschuldiging is. Het gaat om beweringen van (onterecht) beschuldigden en herroepers die niet of nauwelijks geverifieerd kunnen worden. Slechts in een enkel geval komt er bevestiging vanuit een andere bron: één van de beschuldigde ouders ontving bijvoorbeeld een bericht van de rechtbank waarin staat dat hij 'ten onrechte als verdachte is aangemerkt'.

Bronnenlijst

Gezondheidsraad (2004). *Omstreden herinneringen*. Publicatienr2004/02. Den Haag: Gezondheidsraad.

Hart, van der, O. & Van der Velden, K. (1995). Over het waarheidsgehalte van traumatische herinneringen. *Directieve Therapie, 15(2)*, 167-186.

Ost, J., Costall, A., & Bull, R. (2002). A perfect symmetry? As study of retractors' experiences of making and then repudiating claims of early sexual abuse. *Psychology, Crime & Law, 8(2*), 155-181.

Trouw (2004, 18 januari). *Rapport stap in goede richting*. Geraadpleegd op 18 januari 2022, van https://www.trouw.nl/nieuws/rapport-stap-in-goede-richting~b272b138/.

Ven, van der, C. (2021, 30 juni). Babylijkjes en andere gruweldaden. *De Groene Amsterdammer, 26.* Geraadpleegd op 14 november 2021, van https://www.groene.nl/artikel/babylijkjes-en-andere-gruwelen.

Veraart, C. (1997). *Valse zeden; valse aangiften in zedenzaken*. Uitgeverij Balans.

Werkgroep Fictieve Herinneringen (1998). '*Een kleine fout?'. Over trauma-wanen bij volwassen kinderen.* Bennebroek: Werkgroep Fictieve Herinneringen.